

PANEGYRICUS CONSTANTINO AUGUSTO
<p style="text-align:center">D I C T U S.</p> <p>I. Facerem, sacratissime imperator, quod paulo ante mihi plerique suaserunt ut, quoniam maiestas tua hunc mediocritati meae diem in ista ciuitate celeberrimum ad dicendum dedisset, de eo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret considerantem neque mediae aetatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem neque ad aures tanti numinis quicquam <i>nisi</i> diu scriptum et saepe tractatum afferri oportere. [nam qui apud imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quantum sit non sentit imperium.] huc accedit quod iam satis multi sunt qui me putant nimium multa dicturum, idque, ut arbitror, non ex ingenio meo, quod mediocre est, sed ex laudum uestrarum copia metiuntur. quorum ego expectationem inuitus licet fallam breuitate dicendi. reuera enim cogitaueram plura quae dicerem, sed malo orationem meam <i>esse mancam</i> quam respui. itaque primum illud compendium faciam quod, cum omnes uos, inuictissimi principes, quorum concurs est et socia maiestas, debita ueneratione suspiciam, hunc tamen quantulumcumque tuo modo, Constantine, numini dicabo sermonem. ut enim ipsos immortales deos, quamquam uniuersos animo colamus, interdum tamen in suo quemque templo ac seda ueneramur: ita mihi fas esse duco omnium principum pietate meminisse, laudibus celebrare praesentem.</p> <p>II. A primo igitur incipiam originis tuae numine, quod plerique adhuc fortasse nesciunt, sed qui te, amant plurimum sciunt. ab illo enim diuo Claudio manat in te auita cognatio qui Romani imperii solutam et perditam disciplinam primus reformauit immanesque. Gothorum copias Ponti faucibus et Histri ore proruptas terra marique deleuit, utinam diuturnior recreator hominum quam maturior deorum comes. quamuis igitur ille felicissimus dies proxima religione celebratus imperii tui natalis habeatur, quoniam te isto habitu primus ornauit, iam tamen ab illo generis auctore in te imperii fortuna descendit. quin immo ipsum patrem tuum uetus illa imperatoriae domus praerogatiua prouexit, ut iam summo gradu et supra humanarum rerum fata consisteres, post duos familiae tuae principes tertius imperator. inter omnes, inquam, participes maiestatis tuae hoc habes, Constantine, praecipuum quod imperator <i>ortu</i> es, tantaque est nobilitas originis tuae ut nihil tibi addident honoris imperium nec possit fortuna numini tuo imputare quod tuum est, omisso ambitu et suffragatione.</p> <p>III. Non fortuita hominum consensio, non repetinis aliquis fauoris uentus te principem fecit: imperium nascendo meruisti. quod quidem mihi deorum immortalium munus et primum uidetur et sa maximum, in lucem statim uenire felicem et ea quae alii uix totius uitae laboribus consequuntor iam domi parta suscipere. quamuis enim magna sit et admiranda felicitas quae stipendiis in ordine emeritis et militiae gradibus emensis ad fastigium istud maiestatis ascendit et solis uirtutis nixa radicibus ad tantum potentiae robur inualuit (quod quidem etiam tu, quantum per aetatem licuit, consecutus es et, quamuis te super omnes acquirendae gloriae moras <i>fauor</i> fortunae posuisset, crescere militando noluisti et adeundis belli periculis ac manu cum hostibus etiam singulari certamine conserenda notiozem te gentibus reddidisti, cum non posses esse nobilior), magnum, inquam, <i>etsi</i> est ab se profectum ad maxima peruenire: longe tamen aliud est niti per ardua et iuga montium petere e plano aliud jpsa ortus sui sublimitate fultum uerticem tenere fortunae et quae summa sunt non sperare, sed habere.</p> <p>IV. Sacrum istud palatium non candidatus imperii, sed designatus intrasti, confestimque te illi paterni lares successorem uidere legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hereditas quem primum imperatori filium fata tribuissent. te enim tantus ille et imperator in terris et in caelo deus in primo aetatis suae flore generauit adhuc toto corpore uigens, illa praeditus alacritate ac fortitudine quam bella plurima praecipueque campi uidere Uindonii. inde est quod tanta ex illo in te formae similitudo transiuit ut signante natura uultibus tuis impressa uideaiur. idem enim est quem rursus in te colimus aspectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis et in ore tranquillitas. sic est index modestiae rubor, sic testis iustitiae sermo. accipe, imperator, <i>non</i> ancipitem nostrorum sensuum</p>

VIII. Non enim ulla Persarum Cydonumue tela tam certis iactibus destinata fixerunt quam tempestius patri tuo terras relicturo comes affuisti omnesque illius curas quas praesaga et tacita mente uolebat praesentiae tuae securitate laxasti. di boni, quanta Constantium Pium etiam in excessu suo felicitate donastis! imperator transitum facturus in caelum uidit quem relinquebat heredem. ilico enim atque ille terris fuerat exemptus, uniuersus in te consensit exercitus, te omnium mentes oculique signarunt et, quamquam tu ad seniores principes de summa rei publicae quid fieri placeret rettulisses, praeuenerunt studio quod illi mox iudicio probauerunt. purpuram statim tibi, cum primus copiam tui fecit egressus, milites utilitati publicae magis quam tuis affectibus seruientes iniecere lacrimanti. neque enim fas erat diutius fleri principem consecratum. diceris etiam, imperator inuicte, ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitasse. quod quidem, ut uerum audias, adulescentiae errore faciebas. quis enim te Cyllarus aut Arion posset eripere quem sequebatur imperium? illa, inquam, illa maiestas, quippe louis oblata nutu nec Iridi deum nuntiae, sed pinnis commissa Uictoriae, tam facile te comitata est quam cito ad terras caelo missa perueniunt. sic modestiam tuam atque pietatem et differendi imperii conatus ostendit et rei publicae felicitas uicit.

IX. O fortunata et nunc omnibus beatior terris Britannia, quae Constantinum Caesarem prima uidisti! merito te omnibus caeli ac soli bonis natura donauit, in qua nec rigor est nimius hiemis nec ardor aestatis, in qua segetum tanta fecunditas ut muneribus utrisque sufficiat et Cereris et Liberi, in qua nemora sine inmanibus bestiis, terra sine serpentibus noxiis; contra pecorum mitium innumerabilis multitudo lacte distenta et onusta uelleribus, certe quidem, *quapropter ibi* uita diligitur, longissimae dies et nullae sine aliqua luce noctes, dum illa litorum extrema planities non attollit umbras noctisque metam caeli et siderum transit aspectus, ut sol ipse qui nobis uidetur occidere ibi appareat praeterire. di boni, quid hoc est quod semper ex aliquo supremo fine mundi noua deum numina uniuerso orbi colenda descendunt? sic Mercurius a Nilo cuius fluminis origo nascitur, sic Liber ab Indis prope consciis solis orientis deos se gentibus ostendere praesentes. sacratiora sunt profecto mediterraneis loca uicina caelo et inde propius a dis mittitur imperator ubi terra finitur.

X. Imperatoris igitur filius et tanti imperatoris et ipse tam feliciter adeptus imperium quomodo rem publicam uindicare coepisti? ignobilem, credo, aliquam barbarorum manum, quae repentino impetu et improuiso latrocinio ortus tui auspicia temptasset, affecisti poena temeritatis. reges ipsos Franciae, qui per absentiam patris tui pacem uiolauerant, non dubitasti ultimis punire cruciatibus, nihil ueritus gentis illius odia perpetua et inexpiabiles iras. cur enim ullam reputet iustae seueritatis offensam imperator qui quod f ecit tueri potest? tuta clementia est quae parci inimicis et sibi magis prospicit quam ignoscit. te uero, Constantine, quantumlibet oderint hostes, dum perhorrescant. haec est enim uera uirtus ut non ament et quiescant. cautior licet sit qui deuinctos habet uenia perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. renouasti, imperator, ueterem illam Romani imperii fiduciam quae de captis hostium ducibus uiuictam morte sumebat. tunc enim captiui reges cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cooperat imperator, abrepti in carcerem necabantur. unus Perses ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante legem illius seueritatis euasit. ceteri omnes in uiniculis luce priuati aliis regibus dedere documentum ut mallent amicitiam colere Romanam quam exasperare tristitiam. adeo et hoc boni confert poena hostibus irrogata ut non solum inimici ferocire non audeant, sed etiam amici impensius reuereantur.

XI. Lide igitur est, imperator, pax ista qua fruimur. neque enim iam Rheni gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur. quamlibet ille aut arescat aestu aut resistat gelu, neutro hostis audebit uti uado. nihil enim tam insuperabili uallo natnra praeccludit quod non penetret audacia, qui aliqua conandi spes relinquantur. ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama uirtutis. sciunt posse se Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec uictoriam possunt sperare nec ueniam. quid ipsos maneat, ex regum suorum cruciatibus metiuntur ideoque tantum abest ut amsis illius transitum

XV. Quid, oro, sibi uoluit? quid optauit? uel quid amplius adipisceretur his quae a te fuerat consecutus? cui tu summa et diuersissima bona, priuatum otium et regias opes, dederas, cui digredienti aulicos mulos et raedas, cui impensius etiam quam tibi occurrere obsequia nostra mandaueras, cuius omnibus iussis sic statueras oboedire ut penes te habitus, penes illum potestas esset imperii. quisnam ille tantus fuit non ardor potentiae (quid enim te imperante non posset?), sed error iam desipientis aetatis, ut tot natas annos grauissimas curas et bellum ciuile susciperet? nullis, ut res est, fortunae muneribus explentur quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata subterfluit ut semper pleni sperum, uacui commodorum, praesentibus careant dum futura prospectant. at enim diuinum illum uirum qui primus imperium et participauit et posuit consilii et facti sui non poenitet nec amisisse se putat quod sponte transcripsit, felix beatusque uere quem uestra tantorum principum colunt obsequia priuatum. sed et ille multiuigo fultus imperio et uestro laetus tegitur umbraculo, quos scit ex sua stirpe creuisse, et glorias uestras iuste sibi uindicat. hunc ergo illum, qui ab ipso fuerat frater adscitus, puduit imitari. huic illum in Capitolini louis templo iurasse poenituit. non miror quod etiam genero peierauit.

XVI. Haec est fides, haec religio Palatini sacrarii deuota penentralibus, ut lente et cunctanter, iam scilicet cum illis belli consiliis, itinere confecto, consumptis copiis mansionum ne quis consequi posset exercitus, repente intra parietes consideret purpuratus et bis depositum tertio usurparet imperium, litteras ad sollicitandos exercitus mitteret, fidem militum praemiorum ostentatione turbare temptaret; secure scilicet usus exercitu quem uenales manus habere docuisset. quo quidem illius errore declaratum est, imperator, quantus te militum tuorum amor complecteretur, qui te omnibus donis quae ille promiserat, omnibus honorum oblationibus praetulerunt. rara illa uirtus continentiae uix a paucis sapientiae praeceptoribus, *si* tamen aliquando, seruata propter ie, Constantine, omnibus hominibus est facta communis, nec solum his quos ratio litterariae uitae *ac* quies mitigauit, sed etiam ille militarium ardor animorum respectu tui luca contempsit. fuerint aliqui exercitus alacritate ac uiribus tuis similes: tibi uni contigit habere exercitum sapientem. multi olim praui duces, cecasse armis impares, largitione certarunt: sed breuis aemulum fuit et cadaua popularitas, quos facile uicit quisquis aemulatus est. hic firmus, hic aeternus est rei publicae custos quem ipsum per se milites amant, cui non eblandita nec uendita seruit adulatio, sed simplex et sincera deuotio. dona tua, Constantine, manifeste sunt grata militibus, sed hoc gratiora quod tua sunt. quaecumque porrigis, manu tua fiunt acceptiora. quam nemo tecum potest hac ambitione contendere! insuperabile genus est largitionis, cum ipse militi praemium est imperator. itaque tribuis tu quidem exercitibus tuis etiam plura quam cupiunt, sed tuum te magis nomen, tua de memoria patris auctoritas, tua aetatis gratia, tua denique ista uenerabilis forma commendat.

XVII. Pulcrum enim, di boni, et caeleste miraculum imperator adulescens, in quo illa quae iam summa est fortitudo adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, haec ueneranda pariter et grata maiestas praestringit simul et inuitat aspectus. talem Macetum illum regem, talem Thessalum uirum mente concipio, quorum summa uirtus pulcritudini coniuncta celebratur. non frustra enim doctissimi uiri dieunt naturam ipsam magnis mentibus domicilia corporum digna metari et ex uultu hominis ac decore membrorum colligi posse, quantus illos caelestis spiritus intrarit habitator. itaque te cum ingredientem milites uident, admirantur et diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, deo se obsequi putant, cuius tam pulcra forma est quam ceirta diuinitas.

XVIII. Statim igitur ut foedum illud facinus audierant, ultro a te proficiscendi signum petiuerunt; cum uiatica dares, id ipsum sibi moram facere plusque iam se quam sufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. inde arreptis armis portas petiuerunt, tot dierum iter a Rheno usque ad Ararim sine ulla requie peregerunt indefessis corporibus . animis flagrantibus, crescente in dies ardore uiuictae quanto propius accederent. tum quidem tua, imperator, cura, qua refouendis eorum uiribus a Cabillonensi portu nauigia prouideras, festinantibus paene non placuit. segnis ille et cunctabundus amnis

XXI. Quod quidem nobis semper optandum est ut prosperos habeas etiam ultra tua uotia. successus, qui omnem spem in gremio maiestatis tuae ponimus et tuam ubique praesentiam, quasi dari possit, expetimus. ecce enim, dum a limite paulisper abscesseras, quibus se terroribus barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt: quando perueniet? quando uincet? quando fessum reducet exercitum? cum repente audito reditu tuo uelut attoniti conciderunt, ne tuum pro re publica uotum amplius quam unius noctis cura tetigisset. postridie enim quam accepto illo nuntio geminatum itineris laborem susceperas, omnes fluctus resedisse, omnem quam reliqueras tranquillitatem redisse didicisti, ipsa noc sic ordinante fortuna ut te ibi rerum tuarum felicitas admoneret dis immortalibus ferre quae uotaueras, ubi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immo ad praesentem, ut uidisti, deum. uidisti enim, credo, Constantine, Apollinem tuum comitante Uictoria coronas tibi lareas offerentem, quae tricenum singulae ferunt omen annorum. hic est enim humanarum numerus aetatum, quae tibi utique debentur ultra Pyliam senectutem. et immo quid dico 'credo'? uidisti teque in illius specie recognouisti, cui totius mundi regna deberi uatum carmina diuina cecinerunt. quod ego nunc demum arbitror contigisse, cum tu sis, ut ille, iuuenis et laetus et salutifer et pulcherrimus, imperator. merito igitur augustissima illa delubra tantis donariis.honestasti ut iam uetera non quaerant. iam omnia te uocare ad se templa uidentat praecipueque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quae te maxime oportet odisse. XXII. Di immortales, quando illum dabis diem, quo praesentissimus hic deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos et sacras sedes et anhelda fontium ora circumeat? quorum scaturigines leni tepore nebulosae arridere, Gonstantine, oculis tuis et osculis sese inserere uelle uidentur. miraberis profecto illam quoque numinis tui sedem et calentes aquas sine ullo soli ardentis indicio, quarum nulla tristitia est saporis aut halitus, sed. talis haustu et odore sinceritas qualis fontium frigidorum. dabis et illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci ueneratione restitues. cuius ciuuitatis antiqua nobilitas et quondam fraterno populi Romani nomine gloriata opem tuae maiestatis expectat, ut illic quoque loca publica et templa pulchemma tua liberalitate reparentur, sicuti uideo hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis moenibus resurgentem ut se quodammodo gaudeat olim corruisse, auctior tuis facta beneficiis. uideo circum maximum aemulum, credo, Romano, uideo basilicas et forum, opera regia, sedemque iustitiae in tantam altitudinem suscitari ut se sideribus et caelo contigua et uicina promittant. quae certe omnia sunt praesentis munera. quaecumque enim loca frequentissime tuum numen illustrat, in his omnia et hominibus et moenibus ex muneribus *tuis* augentur, nec magis Ioui et Iunoni recubantibus nouos flores terra summisit quam circa tua, Constantine, uestigia urbes et templa consurgunt. ideoque hoc notis meis sufficit ut patriam meam uideas ducente pietate, quia statim erit restituta, si uideris. sed enim ista felicitas uiderit an adhuc meae debeatur aetati. XXIII. Literim quoniam ad summam uotorum meorum tua dignatione perueni, ut hanc meam qualemcumque uocem diuersis fori et palatii officiis exercitam tuis auribus cousecrarem, maximas numini tuo gratias ago tibiue, quod superest, commendo liberos meos praecipueque illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas, cuius felix seruitus, si quando respexeris, maximis tuae conueniet aetati. ceterum quod de omnibus liberis dixi, lata est, imperator, ambitio. praeter illos enim quinque quos genui etiam illos quasi meos numero quos prouexi ad tutelam fori, ad officia palatii. multi quippe ex me riui non ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. quorum successibus laetor omniumque honorem pro meo duco et. si forte hodie infra expectationem mei dixero, in illis me confido placuisse. si tamen hoc quoque mihi tuum numen indulserit ut ex hac oratione non eloquentiae, quod nimium est, sed quantulaecumque prudentiae et denotae tibi mentis testimonium referam: cedant priuatorum studiorum ignobiles curae, perpetua mihi erit materia dicendi, qui me probauerit, imperator.

confessionem: dolet quod Constantius excessit a nobis, sed, dum te cernimus, illum excessisse non credimus. quamquam quid ego illum excessisse dico, cuius immortalia facta uiuunt et in ore omnium hominum oculisque uersantur?

V. Quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodam modo uidet quantis ille rebus auxerit onaritique rem publicam? qui adscitus imperio primo aduentu suo innumerabili hostium classe feruentem exclusit oceanum *et* exercitum illum qui Bononiensis oppidi litus insederat terra pariter ac mari saepsit, cum reciprocos aestus illius elementi iactis inter undas uallis diremisset, ut, quorum portas fluctus alluerat, ei quo mare tangerent perdidissent. qui eodem exercitu uirtute capto, clementia conseruato, dum aedificandis classibus Britanniae reciperatione comparatur, terram Batauiam sub ipso quondam alumno suo a diuersis Francorum gentibus occupatam omni hoste purgauit nec contentus uicisse ipsas in Romanas transtulit nationes ut non solum arma, sed etiam feritatem ponere cogerentur. nam quid ego de receptione Britanniae loquar? ad quam ita quieto mari nauigauit ut oceanus ille tanto uectore stupefactus caruisset suis motibus uideretur, ita peruectus ut non comitata illum sit, sed praestolata uictoria.

VI. Quid de misericordia dicam qua uictis temperauit? quid de iustitia qua spoliatis amissa restituit? quid de prouidentia qua sociis sibi iunctis se eiusmodi in iudicio dedit ut seruitutem passos iuuaret recepta libertas, culpae conscios ad poenitentiam reuocaret impunitas? quid loquar rursus intimas Franciae nationes iam non ab his locis quae olim Romani inuaserant, sed a propriis ex origine sui sedibus atque ab ultimis barbariae litoribus auulsas, ut in desertis Galliae regionibus collocatae et pacem Romani imperii cultu iuarent et arma dilectu? quid commemorem Lingonicam uictoriam etiam imperatoris ipsius uulnere gloriosam? quid Uindonissae campos hostium strage completos et adhuc ossibus opertos? quid immanem ex diuersis Germanorum populis multitudinem, quam duratus gelu Rhenus illexerat ut insulam, quam diuortio sui idem amnis amplectitur, pedestri agmine ausa transmittere repente laxato flumine clauderetur et so dimissis statim obsessa nauigiis ita se dedere cogeretur ut, quod difficilius est, sorte communi elegeret et ex aequo quos captiuitati traderet, relatura cum reliquiis suis infamiam proditionis suorum.

VII. Dies me ante deficiet quam oratio, si omnia patris tui facta uel hac breuitate percurram. cuius etiam suprema illa expeditio non Britannica trophaea, ut uulgo creditum est, expetiuit, sed dis iam nocantibus ad intimum terrarum limen accessit. neque enim ille tot tantisque rebus gestis non dico Caledonum, Pictorum aliorumque siluas et paludes, sed nec Hibemiam proximam nec Thylen ultimam nec ipsas si quae sunt Fortunatorum insulas dignabatur acquirere, sed, quod eloqui nemini uoluit, iturus ad deos genitorem illum deorum ignea caelis astra refouentem prospexit oceanum, ut fruiturus exinde luce perpetua iam uideret illic diem paene continuum. uere enim profecto illi superum templa patuerunt receptusque est consessu caelitum, Ioue ipso dexteram porrigente. quin immo statim sententiam rogatus cui imperium decemeret, dixit, ut decebat, Gonstantium Pium: manifeste enim sententia patris electus es, imperator. quod quidem ita nos dicere cum ueritas iubet, tum pietati tuae, ut uideo gratissimum est. sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blandiamur, cum omnium deorum fuerit illa sententia, et quidem iam pridem auctoritate perscripta, quamuis tunc pleno sit firmata consilio? iam tunc enim caelestibus suffragis ad salutem rei publicae uocabaris, cum ad tempus ipsum quo pater in Britanniam transfretabat classi iam uela facienti repentinus tuus aduentus illuxit, ut non aduectus cursu publico, sed diuino quodam aduolasse curriculo uidereris.

moliantur, magis ut coepto ponte desperent. ubi nunc est illa ferocia? ubi semper infida mobilitas? iam ne procul quidem Rhenum audetis accollere et uix securi flumina interiora potatis. contra hinc per interualla disposita magis omant limitem castella quam protegunt. arat illam terribilem aliquando ripam inermus agricola, et toto nostri greges bicomis amne mersantur. haec est tua, Constantine, de Ascarici Regaisique supplicio cotidiana atque aetema uictoria omnibus quondam secundis proeliis antepenenda. semel acie uincitur, sine fine *est* documento. cladem suam, quamuis multi pereant, uulgus ignorat: compendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. XII. Ut tamen omnibus modis barbarorum immanitas frangeretur nec sola hostes regum suorum supplicia maererent, etiam immissa Bructeris uastatione fecisti, imperator inuicte. in quo prima consilii tui fuit ratio quod exercitu repente traiecto inopinantes adortus es, non quo aperto Marte diffideres ut qui palam congredi maluisses, sed ut illa natio perfugiis siluamm et paludum bellum solita frustrari fugae tempus amitteret. caesi igitur innumerabiles, capti plurimi; quicquid fuit pecoris, raptum aut trucidatum est; uici omnes igne consumpti; puberes qui in manus uenerunt, quorum nec perfidia erat apta militiae nec ferocia seruutiti, ad poenas spectaculo dati saeuientes bestias multitudine sua fatigarunt. hoc est, imperator, fretum esse uirtute sua atque fortuna, hoc est non pacem emere parcendo, sed uictoriam quaerere prouocando.

XIII. Insuper etiam Agrippinensi ponte faciundo reliquiis afflictae gentis insultas, ne umquam metus ponat, semper horreat, semper supplices manus tendat, cum tamen hoc tu magis ad gloriam imperii tui et ornatum limitis facias quam ad facultatem, quotiens uelis, in hosticum trauseundi, quippe cum totus armatis nauibus Rhenus instructus sit et ripis omnibus usque ad oceanum dispositus miles immineat. sed pulcrum tibi uidetur (et reuera pulcherrimum est) ut Rhenus ille non solum superioribus locis, ubi aut latitudine uadosus aut uicinia fontis exiguus, sed etiam ibi nouo ponte calcetur ubi totus est, ubi iam plurimos hausit amnes quos hic noster indigena fluuius et barbarus Nicer et Moenus inuexit, ubi iam immani meatu ferox et alluei unius impatiens in duo cornua gestit excedere. seruit profecto, Gonstantine maxime, ipsa rerum natura numini tuo, cum in illa gurgitum altitudine tantarum molium fundamenta iaciuntur fidam et stabilem firmitatem habitura. iunxerit licet quondam Hellesponti angustias classe conexa Persarum rex potentissimus: temporarius ille transitus fuit. simili nauium continuatione Baianum sinum strauerit ab Augusto tertius Caesar: delicata fuit illa uectatio principis otiosi. hoc opus et difficile factu et usu futurum est sempiternum. certe quidem iam tibi in exordio sui hostium mouit obsequia, qui pacem supplices petierunt, nobilissimos obsides obtulerunt. ex quo nemo dubitat quid profecto ponte facturi sint qui iam seruiunt inchoato.

XIV. Talibus te pro utilitate ac dignitate publica rebus intentum auerterunt in se noui motus eius hominis quem successibus tuis maxime fauere decuisset. de quo ego quemadmodum dicam adhuc ferme dubito et de nutu numinis tui expecto consilium. quamlibet enim merito pietatis tuae questibus acuatur, debet tamen sibi uox priuata moderari, praesertim cum eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis et tanto necessitudinum fonte ingratus extiterit adhuc contemplatu tui cogamur quamuis irati reuereri. quid faciam igitur ut tam profunda uulnera suspensa manu tractem? usurpabo nimirum illa communias omnium facinorum patrocinia, quae tamen plerumque etiam a sapientibus assenmtur, neminem hominem peccare nisi fato et ipsa scelera mortalium actus esse fortunae, contra autem deorum munera esse uirtutes. gratulare, Constantine, naturae ac moribus tuis quod te talem Constantius Pius genuerit, talem siderum decreta formarint ut crudelis esse non possis. illum autem [non] credo, cum uenturus in lucem optionem uitae qua uteretur acciperet, sortem incurrisse fugiendam quae multis hominibus iniustum et postremo ipsi uoluntarium ferret exitium. ut enim alia mittam, hoc ipsum nonne fati necessitas tulit ut ille pietati tuae hanc referret uicem, quem tu ab urbe pulsum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis, tuo palatio recepisti?

numquam fuisse tardior uidebatur: carinis tacite labentibus et ripis lente recedentibus stare se, non ire clamabant. tum uero usum pedum manibus aggressi incubuere remigiis et naturam fluminis urgundo uicerunt et tandem eluctati Araris moras uix ipso Rhodano fuere contenti: parum illis uidebatur concitus ruere, minus solito Arelate properare. quid multa? confitendum est *tibi*, imperator: cum hoc tuo uigore corporis, hoc mentis ardore laborasti interdum ut quem ducebas sequereris exercitum. tanto enim omnes impetu ferebantur ut, cum illum Arelate deserto comperissent abisse Massiliam, confestim nauibus euolarent effasoque cursu non iam Rhodani curricula, sed ipsa quodammodo uentorum flabra praeuerterent. tantus illos incenderat amor numinis tui ut, quamuis scirent oppugnandam esse munitissimam ciuitatem, sufficere sibi crederent peruenire.

XIX. Massilia enim, ut audio, in profundum mare prominens et munitissimo accincta portu, in quem angusto aditu mediterraneus refluit sinus, solis mille quingentis passibus terrae cohaeret, qua firmissimus et turribus frequens murus opponitur. quippe olim Graecos Italosque illuc conuenas, cum artibus ingenioque pollerent, etiam ipse docuit locus omnia quae bello usui forent largius in eam partem quae adiri posset impendere, cum natura in ceteris sum ptum operis remisisset. itaque illum tum graui fato Caesari portas pro duce seniore claudentem terra marique admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus proeliis saepius oppugnatam quam territam uix obsessio diutuma patefecit, cum tamen Graeculi magistratus et ipsum Gaesarem et mox duces eius et copias non tam uiribus suis quam moenibus reppulissent. at enim nunc primo tuo, imperator, aduentu primoque impetu exercitus tui nihil eiusdem Massiliae altitudo murorum, nihil creberrimae turres, nihil loci natura remorata est quominus et portum caperes et urbem continuo, si uelles. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaserant ut statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi in parandis quas admouerant scalis coniecturam oculorum sublimitas fefellisset. sed sic quoque multi scalarum breuitate decepti, quod supererat ascensui, extentis corporibus aequabant et succedentium humeris subleuati iam interualla pinnarum uncis manibus inuasenmt. adeo nihil periculi in uindictae executione metuebant ut sibi non murum scandere, sed ex aequo congredi uiderentur.

XX. Sed singularem tuam, Constantine, pietatem et sua semper officia etiam inter arma seruantem! signum receptui dedisti et uictoriam distulisti ut omnibus tibi liceret ignoscere neu quid atrocius faceret milos iratus quam clementiae tuae natura pateretur. in quo licet optimi imperatoris sollicitudine caueris ut inducti in fraudem milites poenitendi tempus acciperent atque ultro ueniam precarentur, nos tamen qui mitissimos tuos sensus intuemur (nihil est enim tam perspicuum quam in pectore tuo bonitas) illi te intellegimus pepercisse quem, si prima copiam habuisset irruptio, ripere ferro nemo potuisset. ita, quod ad pietatem bmm pertinet, imperator, et illum et omnes quos receperat reseruasti. sibi imputet quisquis uti noluit beneficio tuo nec se dignum uita iudicauit, cum per te liceret ut uiueret : tu, quod sufficit conscientiae tuae, etiam non merentibus pepercisti. sed, ignosce dicto, non omnia potes: di te uindicant et inuitum.

XII panegyrici latini : Emil Baehrens : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive